

TÜRKİYE’NİN VE SEBZE SEKTÖRÜNDE SÖZ SAHİBİ ÜLKELERİN İHRACAT REKABET GÜÇLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

A COMPARATIVE ANALYSIS OF EXPORT COMPETITIVENESS OF TÜRKİYE AND THE COUNTRIES WHICH HAVE A CORNER ON VEGETABLE MARKET

Mahsun YALÇIN*

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’nin ve sebze ihracatında en fazla paya sahip ülkelerin (ABD, Hollanda, İspanya, Çin) sebze sektörü ihracat rekabet uzmanlaşma düzeyini tespit edip karşılaştırmalı perspektiften analiz etmektir. Bu doğrultuda çalışmada, söz konusu ülkelerin 2012-2021 dönemi ihracat ve ithalat değerleri, WITS veri tabanından alınmıştır. Analizler, SITC Rev. 3 gruplandırmasına ait “05- Meyve ve sebzeler” ürün grubu kapsamındaki 5 sebze alt ürün grubu için Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) metodu kullanılarak yapılmıştır. Net İhracat İndeksi sonucuna göre, Çin ve Hollanda’nın sebze ürün gruplarının tümünün ihracatında uzmanlaştığı (rekabet avantajı elde ettiği) tespit edilmiştir. Balassa İndeksi sonuçları, Hollanda’nın 3, geriye kalan ülkelerin ise 2 sebze ürün grubunda rekabet avantajı elde ettiğini göstermektedir. İhracat Benzerlik İndeksi sonucuna göre, Türkiye ile en fazla rekabet içerisinde olan ülkelerin İspanya ve Çin olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, Türkiye’nin emek ve sermaye yoğun, ABD’nin hammadde yoğun ve zor taklit, Hollanda’nın hammadde yoğun ve kolay taklit, İspanya’nın hammadde, emek ve sermaye yoğun, Çin’in ise emek yoğun ve kolay taklit malların ihracatında uzmanlaşma gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sebze ihracatı, Uzmanlaşma, RCA, Balassa indeksi

Abstract

This study aims to comparatively analyze the export competitiveness and specialization level of Türkiye’s vegetable sector in relation to the leading vegetable-exporting countries (USA, Netherlands, Spain, China). Data on export and import values of these countries from 2012 to 2021 were obtained from the WITS database. The analysis utilized the Revealed Comparative Advantages (RCA) method within the SITC Rev. 3 classification, focusing on five sub-product groups within the "05- Fruits and vegetables" category across three groupings. Based on the results of the Net Export Index, both China and the Netherlands were found to have specialized in and gained a competitive advantage in exporting all vegetable product groups. The Balassa Index revealed that the Netherlands achieved a competitive advantage in three vegetable product groups, while the other countries had a competitive advantage in two groups. The Export Similarity Index showed that Spain and China were the countries posing the highest competition against Türkiye. Furthermore, Türkiye specialized in labor and capital-intensive exports, the USA in raw material-intensive and difficulty imitable goods, the Netherlands in raw material-intensive and easily imitable goods, Spain in raw material, labor, and capital-intensive exports, and China in labor-intensive and easily imitable goods.

Keywords: Vegetable export, Specialization, RCA, Balassa index

GİRİŞ

Günümüz dünyasında küreselleşmeyle beraber, hem üretim yapılarında hem de ticaret yapılarında gelişim ve değişimler meydana gelmektedir. Dünya ülkelerinin bu gelişim ve değişimlere ayak uydurabilmeleri ve dünya pazarına entegre olabilmeleri her geçen gün zorlaşmaktadır. Bu zorluk, rekabet kavramının ön plana çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Nitekim ülkelerin rakiplerinden geri kalmamaları ve dünya piyasasına tutunabilmeleri için yüksek bir rekabet gücüne sahip olmaları gerektiği yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu bağlamda, firmaların ve/veya sektörlerin rekabet gücünü artırabilmeleri için özellikle yenilikçi bir yapıya sahip olmaları gereklidir. Ayrıca, ülkelerin temel makroekonomik göstergelerinin olumlu bir performans sergilemesi de ülkelerin hem rekabet gücünü artırması hem de dünya pazarında söz sahibi olabilmesi açısından oldukça önemlidir.

Çalışmada, ticaret sonrası veriler kullanılarak rekabet gücünün belirlenmesinde sıkça kullanılan Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) metodu ile hem Türkiye'nin hem de sebze ihracatında aslan payına sahip olan ülkelerin (ABD, Hollanda, İspanya, Çin) sebze ihracat rekabet uzmanlaşma düzeylerini tespit etmek amacıyla analizler yapılmıştır. Çalışmanın verileri WITS (World Integrated Trade Solution) veri tabanından çekilmiştir. Ülkelerin 2012-2021 dönemi sebze sektörü ihracat rekabet güçlerini belirlemek amacıyla Net İhracat İndeksi (NEI) ve Balassa İndeksi kullanılmıştır. Literatürde, söz konusu indeksler kullanılarak farklı sektörler için yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Fakat bu çalışma, öncelikle belirli bir sektör (sebze) üzerine odaklanması bakımından diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Bu çalışmanın diğer çalışmalardan ayrıldığı bir diğer nokta ise "05 Meyve ve sebzeler" ürün grubunun alt kategorileri belirlenerek beş alt sebze ürün grubu için ayrı ayrı analizler yapılmasıdır. Dolayısıyla, sektör yalnızca bir bütün olarak değil, örneğin sebze alt ürün gruplarından biri olan "Sebzeler ve sebze karışımları (geçici olarak konserve edilmiş)" ürün grubu ve diğer dört alt ürün grubu için indeksler yardımıyla ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Çalışmada, ilgili ülkelerin ihracat kalemlerinin birbirine benzerliklerini belirlemek amacıyla İhracat Benzerlik İndeksi (ESI) de kullanılmıştır. Bu indekse göre, ülkelerin ihracat yapılarının birbirine olan benzerliği göz önünde bulundurularak rakip konumda olup olmadıkları belirlenmektedir. Türkiye ile en fazla ve en az rekabet içerisinde olan ülkeler hangileridir? Bu sorunun cevabı için İhracat Benzerlik İndeksi kullanılarak analizler yapılmıştır. Ayrıca, söz konusu ülkeler ihraç ettiği malları üretmek için ne tür bir teknoloji kullanmaktadır? Bunu belirlemek için de SITC Teknoloji sınıflandırması kullanılmıştır. Söz konusu ülkelerin ihraç

ettikleri ürünler beş temel grupta sınıflandırılarak (emek, sermaye, hammadde, kolay ve zor taklit) bu gruplardan hangilerinde uzmanlaştıkları tespit edilmiştir.

Bu çalışma, dört bölümden oluşmaktadır. Bu çerçevede, çalışmanın ilk bölümünde çalışma yöntemi ve çalışmada kullanılan indeksler ele alınacaktır. İkinci bölümde literatür araştırmasına, üçüncü bölümde ülkelerin hem toplam hem de sebze ihracat değerlerine, dördüncü bölüm olan son bölümde ise analiz ve sonuçlarına yer verilecektir.

1. Veri ve Metot

1.1. Çalışma verileri

Çalışmada, söz konusu ülkelerin 2012-2021 dönemi ihracat ve ithalat değerleri (ABD \$) ile analizler yapılmıştır. Analiz için kullanılan ihracat ve ithalat değerleri WITS veri tabanından alınmıştır. İhracat Benzerlik İndeksi için SITC Rev. 3 sınıflandırmasına ait 3 dijit kapsamında 260 mal grubu ihracat verileri kullanılmıştır. Net İhracat İndeksi ve Balassa İndeksi ise SITC Rev. 3 sınıflandırmasından 4 dijit kapsamındaki 5 sebze mal grubu ihracat ve ithalat verileri kullanılarak hesaplanmıştır. Söz konusu 4 haneli 5 sebze mal grubu ve kodları Tablo 1'de yer almaktadır. Son olarak teknoloji tasniflendirmesi analizi için kullanılan mal grubu verileri yine WITS veri tabanından alınmış ve bu mal gruplarına ait sınıflandırmalara Ek-1'deki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 1. SITC rev. 3 sınıflandırması altında 4 haneli sebze ürün kodları ve grupları

0545	Sebzeler (taze/soğutulmuş)
0546	Sebzeler-pişirilmiş/dondurulmuş
0547	Sebzeler ve sebze karışımları (geçici olarak konserve edilmiş)
0566	Diğer sebze konserveleri-dondurulmuş (sirkesiz, asitsiz)
0567	Sebze, meyve, bitki ve yemiş konserveleri

Kaynak: TÜİK Sınıflama Sunucusu, 2023

1.2. Çalışma metodu

1.2.1. İhracat benzerlik indeksi (ESI)

Çalışmada, öncelikle ülkelerin ihraç ettiği ürün grupları göz önünde bulundurularak ülke ihracatlarının birbirine ne kadar benzediğini belirlemek amacıyla İhracat Benzerlik İndeksi (ESI) kullanılmıştır. Bu indeksin hesaplanmasında, söz konusu ülke ihracatlarının ürün gruplarına göre dağılımı dikkate alınmaktadır. Bu bağlamda, toplam ihracat miktarının indeks üzerine etkisi olmamaktadır. Bu durum küçük ülkeler ile büyük ülkeler arasında kıyas yapmaya fırsat vermektedir. Bunun haricinde, İhracat Benzerlik İndeksi, ülkelerin ihracat benzerliğinin

dönem içerisindeki yönünü izlemeye de imkan tanımaktadır (Finger & Kreinin, 1979, s. 905; Bayramoğlu, 2009, s. 741; Sarıçoban & Yalçın, 2020, s. 99).

$$XS_{jk} = \sum [\min(X_{ij}, X_{ik}) * 100] \quad (1)$$

Formülde bulunan X_{ij} ve X_{ik} , i sektörünün j ve k ülkelerindeki ihracat miktarını ifade etmektedir. Bu durum, genel olarak belirli bir ülkeye veya pazara yapılan ihracat olarak kabul edilir. İhracat Benzerlik İndeksi “0” ile “100” arasında değerler almaktadır. İndeks değeri “0” ise iki ülke ihracatı birbirinden farklı, “100” ise ihracat yapıları birbirine benzer olmaktadır. İndeks değerinin yüksek olması, baz alınan iki ülke arasında rekabet olduğunu göstermektedir (Schoot, 2004, s. 15; Gürpınar & Barca, 2007, s. 44-45; Peters, 2008, s. 25; Mikic & Gilbert, 2009, s. 82).

1.2.2. Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler yaklaşımı

Rekabet gücü ölçümünün temeli, Ricardo'nun “Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi” ve Hecksher-Ohlin'in “Faktör Donatımı Teorisine” kadar uzanmaktadır. Ricardo, iki ülkenin ticarete uzmanlaşabilmesi için ürün fiyatları arasında göreceli fiyat farkı olması gerektiğini, Hecksher-Ohlin modeli ise uzmanlaşma için nispi olarak daha uygun fiyatlı faktörü kullanmak gerektiğini varsaymaktadır. Ancak her iki modelde de ülkelerin rekabet gücünü belirleyen bir katsayı bulunmadığından, ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerini tespit etmek için Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (AKÜ) katsayılarına gereksinim duyulmuştur. Söz konusu katsayıları elde edebilmek için ülkelerin dış ticaret verileri kullanılmaktadır (Demir, 2001, s. 50; Sarıçoban, 2022, s. 2000).

Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler yöntemi, uluslararası ticarete kullanılan temel bir kavram olmakla birlikte, söz konusu kavramın ampirik ölçümü meşakkatlidir. Kavramın ölçümünün zor olmasının esas nedeni, ticaret sonrası dengede belirlenemeyen nispi otarşi fiyatlar ile tanımlanmasıdır. Bu bağlamda, karşılaştırmalı üstünlük kavramı ampirik olarak değerlendirilecekse ticaret sonrası verilerden yararlanarak ölçülmelidir (Veeramani, 2008, s. 150). Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler yaklaşımı, “uzmanlaşma” fikrine dayanmaktadır. İnsanların uzmanlaşmak için çaba sarf ettiği gibi ülkeler de mal ve hizmetlerin üretiminde uzmanlaşmak için çaba sarf ederler. Söz konusu mal ve hizmet üretimi ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu sektörlerde meydana gelir. Bu tercihi hem Klasik dış ticaret teorisi hem de modern dış ticaret teorisi savunmakta ve ülkelerin uzmanlaşmada ilk olarak karşılaştırmalı üstünlük elde ettikleri mal ve hizmetleri tercih ettiklerini öne sürmektedirler (Utkulu, 2005, s. 3).

1.2.2.1. Balassa indeksi

Balassa 1965'te meşhur RCA (Revealed Comparative Advantage) indeksini sunmadan önce Liesner (1958), RCA'nın ampirik literatürüne katkı sağlamıştı. Bu nedenle, Liesner (1958), RCA alanındaki ilk ampirik çalışma olarak kabul edilmektedir. Liesner'in önerdiği basit RCA ölçümü, ülkenin bir maldaki toplam ihracatının söz konusu malı ihraç eden diğer ülkelerin toplam ihracatına oranına dayanmaktadır. Daha sonra Balassa (1965), kapsamlı ve gelişmiş bir RCA ölçüsü ortaya atmıştır. Balassa (1965) tarafından ortaya atılan bu RCA ölçüsü, literatürde sıklıkla kullanılmış ve daha sonra düzenlenmiş bir RCA katsayısıdır (Utkulu & Seymen, 2004, s. 8-9).

$$RCA_{ij} = (X_{ij} / X_{it}) / (X_{wj} / X_{wt}) \quad (2)$$

Formülde yer alan, X_{ij} ve X_{wj} i ülkesinin j malı ve dünya j malı ihracatını temsil ederken X_{it} ve X_{wt} ülkenin toplam ve dünya toplam ihracatını temsil etmektedir. Formülden elde edilen sonucun 1'den küçük olması ülkenin söz konusu malda karşılaştırmalı üstünlük bakımından dezavantajlı durumda olduğunu, 1'den büyük olması ise ülkenin söz konusu malda avantajlı durumda olduğunu ve karşılaştırmalı üstünlük elde ettiğini göstermektedir (Balassa, 1965, s. 99-124). Söz konusu katsayı değerlerinin daha detaylı yorumlanması bakımından ulaşılan sonuçlar 4 gruba ayrılarak değerlendirilebilir (Hinloopen & Marrewijk, 2001, s. 13):

1. Grup → $0 < RCA \leq 1$ ise Rekabet gücü yoktur. (Dezavantaj)
2. Grup → $1 < RCA \leq 2$ ise Zayıf bir rekabet gücü vardır.
3. Grup → $2 < RCA \leq 4$ ise Orta derecede rekabet gücü vardır.
4. Grup → $4 < RCA$ ise Güçlü bir rekabet gücü vardır.

1.2.2.2. Teknoloji sınıflandırması ve Vollrath indeksi

Ülke ihracatlarını, mal ve hizmetlerin üretiminde yararlandıkları teknoloji yoğunluğu bakımından 5 sınıfa ayırmak mümkündür. Bu mal ve hizmetler, hammadde, emek, sermaye, kolay ve zor taklit mallar olarak sınıflandırılabilir. Söz konusu sınıflandırmalara ilişkin ürün grupları ve açıklamalarına Ek-1'de yer verilmiştir.

Teknoloji sınıflandırmasını belirlemek için Vollrath'ın Nispi İhracat Avantajı İndeksinden (RXA) yararlanılmıştır. Bu indeks, Balassa İndeksinden farklı olarak söz konusu ülkenin ihraç malının çifte hesabının önüne geçmesine imkan tanımaktadır (Fronberg & Hartman, 1997, s. 7). Balassa İndeksi, söz konusu mal grubu RCA katsayılarını ölçerken ülke ve dünya toplam ihracatından ilgili mal grubu ihracatını çıkarmamaktadır. Bu durum yüksek ihracat miktarlarına

sahip mal gruplarında, hatalı sonuçlar çıkmasına neden olabilmektedir. Doğru sonuçlar çıkararak bu durumun ortadan kalkmasına yardımcı olan Nispi İhracat Avantajı İndeksidir. Vollrath İndeksi, söz konusu ülkenin belirli bir mal veya mal grubu yurtiçi ihracat uzmanlaşmasının, aynı mal veya mal grubunun dünya ihracat uzmanlaşmasına bölümü şeklinde hesaplanmaktadır (Vollrath, 1991, s. 275-276):

$$RXA_{jkt} = \frac{X_{kt}^j / X_{-kt}^j}{X_{kt}^{-j} / X_{-kt}^{-j}} \quad (3)$$

X_{jkt} → 'j' ülkesinin 't' dönemi 'k' ürünü ihracatını,

$X_{j-k,t}$ → 'j' ülkesinin 't' dönemi 'k' ürünü hariç toplam ihracatını,

$X_{-jk,t}$ → 't' dönemi ' X_{jkt} ' hariç 'k' ürünü toplam dünya ihracatını,

$X_{-j-k,t}$ → 't' dönemi ' $X_{-jk,t}$ ' ve ' $X_{j-k,t}$ ' hariç dünya toplam ihracatını ifade etmektedir.

$RXA \geq 1$ çıkması durumunda söz konusu ülkenin rekabet avantajı elde ettiği, $0 < RXA < 1$ çıkması durumunda ise ilgili ülkenin rekabet bakımından dezavantajlı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

1.2.2.3. Net ihracat indeksi (NEI)

Çalışmada yer alan bir diğer analiz yöntemi ise Net İhracat İndeksidir. Bu indeks, belli bir sektör veya mal grubu için net ihracatın, ihracat ve ithalat toplamına oranı şeklinde hesaplanmaktadır (Balassa & Noland, 1989, s. 9). Net İhracat İndeksi, "-1" ile "1" aralığında değerler almaktadır. İndeksin negatif değerler alması, ilgili ülkenin söz konusu ürün grubunun ithalatında uzmanlaşma gösterdiğini ve rekabet dezavantajına sahip olduğunu, pozitif değerler alması ise ülkenin ilgili ürün grubunun ihracatında uzmanlaşma gösterdiğini ve rekabet avantajı elde ettiğini ifade etmektedir (Donges & Riedel, 1976, s. 68-69; Sarıçoban & Kaya, 2017, s. 114).

$$NEI_{jkt} = \frac{X_{kt}^j - M_{kt}^j}{X_{kt}^j + M_{kt}^j} \quad (4)$$

Net İhracat İndeksinin "1" değerini alması, söz konusu ülkenin ilgili ürün grubunda tam ihracatçı olduğunu, "-1" değerini alması ülkenin ilgili ürün grubunda tam ithalatçı olduğunu ve son olarak "0" değerini alması ise ülkenin söz konusu ürün grubunda dengeli ticaretinin olduğunu ya da diğer bir ifadeyle ihracat ve ithalat değerlerinin aynı olduğunu ifade etmektedir (Erkan, 2009, s. 14-15).

Çalışmada, RCA katsayıları iki dönem olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda, 2012-2016 yılları birinci dönem, 2017-2021 yılları ise ikinci dönem olarak ifade edilmiştir. Bunun haricinde, 2012-2021 dönemi uygun ortalama değerleri gösterilmiştir. Uygun ortalama, verilerde anormal olan aykırı ya da uç değerlerin çıkarılarak ortalamanın hesaplanması olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede uygun ortalama, verinin merkezi yönünü en uygun biçimde özetleyen istatistikî yöntem olarak bilinmektedir (TCMB, 2021, s. 1)

2. Literatür Araştırması

Literatür araştırması sonucunda, konu ile ilgili birçok çalışmayla karşılaşmıştır. Bu çalışmalardan konu ile en çok benzer olanlarından bazıları, amaç, yöntem ve ulaşılan sonuç bağlamında ele alınmıştır. Söz konusu çalışmaları geçmişten günümüze kronolojik olarak sıralayacak olursak;

Akgüngör vd. (2002), 1994-1997 dönemi Türkiye'nin ihracatında en fazla paya sahip olduğu domates, üzüm ve narenciye gibi ürünlerin AB pazarındaki rekabet gücünü analiz etmeyi amaçlamışlardır. İhracat Benzerlik İndeksi sonucuna göre, Türkiye'nin en fazla Yunanistan, İspanya ve Portekiz ile benzer ürünler üretip ihraç ettiği ve dolayısıyla en çok bu ülkeler ile rekabet içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük ve Karşılaştırmalı İhracat Performans İndeksi sonuçlarına göre, Türkiye'nin işlenmiş üzüm ihracatındaki rekabet gücünün İspanya ve Portekiz'den, narenciye ihracatındaki rekabet gücünün ise Yunanistan ve Portekiz'den yüksek olduğu belirlenmiştir.

Serin & Civan (2008), Türkiye'nin domates, zeytinyağı ve meyve suyu sektörlerindeki karşılaştırmalı üstünlüğün derecesini ve bu derecenin 1995-2005 dönemi AB pazarındaki değişimini ölçmeyi amaçlamışlardır. Bu amaçla, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük, Karşılaştırmalı İhracat Performansı ve regresyon analizi kullanılmıştır. Hem indeks hem de regresyon analiz sonuçları, Türkiye'nin, AB meyve suyu ve zeytinyağı pazarlarında dikkate değer yüksek bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmasına rağmen, domates pazarında genellikle karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmadığını göstermiştir.

Torayeh (2013), Mısır'ın 1998-2010 dönemi AB'deki meyve ve sebze ihracat rekabet gücünü analiz etmeyi ve Akdeniz ülkeleriyle karşılaştırmayı amaçlamıştır. Analiz için Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Karşılaştırmalı İhracat Performansı İndeksi kullanılmıştır. Analiz sonucunda, Mısır'ın meyve ve sebze ihracatında Suudi Arabistan pazarındaki karşılaştırmalı üstünlüğünü rakip ülkelere karşı kaybettiği tespit edilmiştir. Rusya ve Ukrayna

pazarlarında ise nispeten daha iyi durumda olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca, Mısır'ın ana rakiplerine göre tarım ürünleri ihracatında karşılaştırmalı üstünlük elde etmede ilerleme eğilimi içerisinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Popescu vd. (2017), Romanya'nın 2009-2013 dönemi tarım ürünlerinin dünya pazarındaki rekabet gücünü, değişen arazi kullanımı değerler dizisi bakımından değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Bu çerçevede, tarımsal ürünlerdeki rekabet edilebilirliği analiz etmek amacıyla Balassa İndeksi kullanılmıştır. Analiz sonucunda, arpa, mısır, buğday, kümes hayvanı eti, yağlı tohumlar ve tütün ürünlerinde nispi ihracat performansına sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, arpa ve buğday ekili alanların nispi ihracat performansı en yüksek olmasına rağmen, analiz döneminde düşüş gösterdiği belirlenmiştir.

Ahmad vd. (2021), Pakistan'ın 2001-2018 dönemi başlıca meyve sebzelerinin ihracat rekabet gücünü Balassa İndeksi kullanarak analiz etmeyi amaçlamışlardır. Analiz sonucunda, mango, narenciye ve hurma gibi ürünlerde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Soğan ve patates gibi ürünlerde ise daha düşük değerlerle karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmanın yanı sıra bazı yıllarda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olunmadığı belirlenmiştir.

Sharma vd. (2022), Hindistan'ın ve gıda ihracatında söz sahibi olan ilk 10 ülkenin 2010-2020 dönemi gıda sektörü ihracat rekabet gücünü analiz etmeyi amaçlamışlardır. Bu doğrultuda, Balassa İndeksi, Açıklanmış Simetrik Karşılaştırmalı Üstünlük İndeksi, Normalleştirilmiş RCA İndeksi ve çalışma dönemi boyunca değişiklikleri tespit etmek için Spearman Korelasyon Katsayısı kullanılmıştır. Analizler sonucunda, Hindistan'ın 2010-2020 dönemi HS 07 ürün grubunda avantaj elde ederek karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu, HS 08 ürün grubunda ise diğer ülkelerin rekabet avantajı elde ederek karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, Spearman sıralama korelasyon katsayı sonuçlarına göre, Hindistan'ın HS 07 ürün grubunda Çin, Endonezya, Brezilya, Tayland, Arjantin gibi ülkelerle rekabet içerisinde olduğu, HS 08 ürün kategorisinde ise Meksika, Endonezya, Brezilya ve Tayland gibi ülkelerle rekabet içerisinde olduğu belirlenmiştir.

Hidayat vd. (2023), Endonezya'nın 2001-2020 dönemi ham palmiye yağı sektöründeki rekabet gücünü, ham palmiye yağı sektörü yoğunluğunu ve bu sektörde rekabet gücünü etkileyen faktörleri analiz etmeyi amaçlamışlardır. Analiz için beş haneli Uluslararası Standart Endüstriyel Sınıflandırma, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük İndeksi, Gini Katsayısı ve Hata Düzeltme Modeli kullanılmıştır. Analizler sonucunda, Endonezya'nın ham palmiye yağında uluslararası pazarda yüksek bir rekabet gücüne sahip olduğu ve Endonezya ham palmiye yağı endüstrisinin yoğunlaşmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, rekabet gücünü kısa vadede etkileyen

değişkenlerin, ham palmiye yağı fiyatları ve sübvansiyonlu güneş enerjisi fiyat politikaları olduğu, uzun vadede etkileyen değişkenlerin ise biyodizel politikası ve sübvansiyonlu motorin politikası olduğu sonucuna varılmıştır.

3. Ülkelerin Sebze İhracatı ve Toplam İhracat Değerleri

Tablo 2'de SITC Rev. 3 sınıflandırmasına göre 2012-2021 dönemi sebze ihracatında (05-Meyve ve sebzeler) söz sahibi olan ilk dört ülke ve Türkiye yer almaktadır. 2021 yılı baz alındığında, meyve ve sebze grubu ihracatında, birinci Çin, ikinci İspanya, üçüncü Hollanda, dördüncü ABD, beşinci ise Türkiye olmuştur. Tablo incelendiğinde, ABD'nin 2012 yılında birinci sırada yer alırken 2021 yılına gelindiğinde, dördüncü sıraya gerilemesi dikkat çekmektedir.

Tablo 2. Ülkelerin toplam meyve ve sebze ihracatı(x1000 ABD \$)

	ABD	Hollanda	İspanya	Çin	Türkiye
2012	20.010.049	16.409.138	16.930.797	18.429.407	6.549.385
2013	21.790.233	18.462.984	18.832.471	20.124.073	7.402.211
2014	22.348.387	18.644.536	19.230.868	20.522.364	8.313.586
2015	22.164.157	16.564.700	18.104.394	21.966.438	8.391.319
2016	21.771.942	17.999.205	18.672.998	23.647.157	7.557.856
2017	22.744.505	19.385.582	19.650.412	25.350.932	7.684.512
2018	22.315.102	21.020.498	20.806.034	24.859.186	7.640.611
2019	22.734.150	21.214.000	20.718.043	25.523.093	8.033.129
2020	21.640.973	21.804.852	22.449.595	25.562.263	8.705.871
2021	22.810.900	23.685.328	24.846.887	26.005.255	9.917.492

Kaynak: WITS verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 2 göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin 2012 yılı meyve ve sebze ihracat miktarı 6.549.385 ABD \$ iken 2021 yılına gelindiğinde, bu değer 9.917.492 ABD \$ olmuştur. Buradan Türkiye'nin diğer ülkelerle rekabet edebilecek kadar yüksek ihracat değerlerine sahip olmadığı buna karşın ihracatında bir artış meydana geldiği görülmektedir.

Tablo 3. Ülkelerin toplam ihracatı(x1000 \$)

	ABD	Hollanda	İspanya	Çin	Türkiye
2012	1.351.932.344	552.501.891	286.648.262	2.048.782.233	152.461.737
2013	1.370.671.887	575.111.979	306.681.444	2.209.007.280	161.480.915
2014	1.399.065.754	575.677.265	313.200.673	2.342.292.696	166.504.862
2015	1.286.401.095	464.697.216	270.270.121	2.273.468.224	150.982.114
2016	1.226.742.501	468.176.328	278.908.652	2.097.637.172	149.246.999
2017	1.307.563.089	527.907.822	305.741.955	2.263.370.504	164.494.619

2018	1.413.253.590	587.852.284	339.740.801	2.486.439.720	177.168.756
2019	1.394.462.542	576.784.455	329.552.596	2.499.206.994	180.832.722
2020	1.207.117.361	551.352.792	306.736.398	2.589.098.353	169.657.940
2021	1.478.599.018	696.873.257	385.069.649	3.362.301.613	225.214.458

Kaynak: WITS verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 3'te söz konusu ülkelerin 2012-2021 dönemi toplam ihracat değerleri yer almaktadır. Tablo incelendiğinde, toplam ihracat bakımından on yıllık dönem boyunca Çin'in birinci, ABD'nin ikinci, Hollanda'nın üçüncü, İspanya'nın dördüncü, Türkiye'nin ise beşinci olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Ülkelerin meyve ve sebze ihracatının toplam ihracat içerisindeki oranları (%)

	ABD	Hollanda	İspanya	Çin	Türkiye
2012	1,5	3	5,9	0,9	4,3
2013	1,6	3,2	6,1	0,9	4,6
2014	1,6	3,3	6,1	0,9	5
2015	1,7	3,5	6,7	1,0	5,5
2016	1,8	3,8	6,7	1,1	5,1
2017	1,7	3,7	6,4	1,1	4,7
2018	1,6	3,6	6,1	1,0	4,3
2019	1,6	3,7	6,3	1,0	4,4
2020	1,8	3,9	7,3	0,9	5,1
2021	1,5	3,4	6,5	0,8	4,4

Kaynak: WITS verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

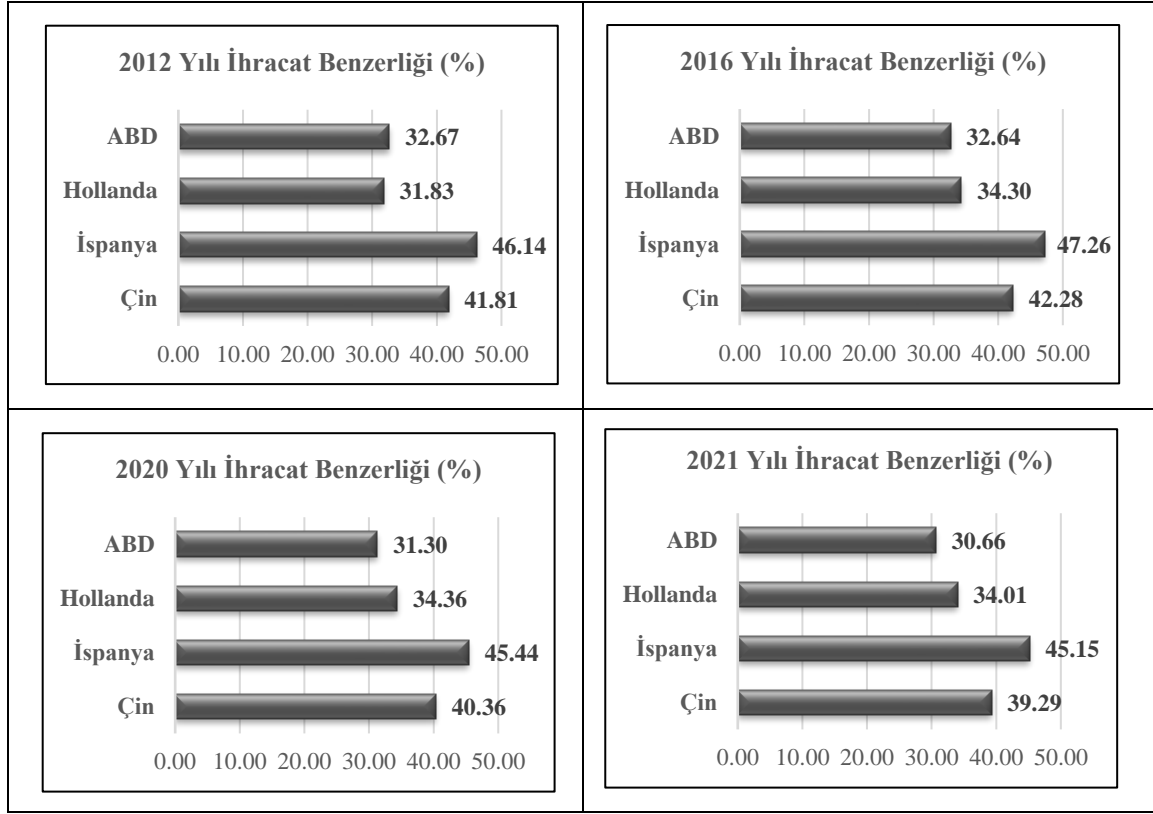
Tablo 4'te söz konusu ülkelerin meyve sebze grubu ihracatlarının, toplam ihracat içerisindeki oranları yüzde olarak hesaplanarak gösterilmiştir. Tablo göz önünde bulundurulduğunda, toplam ihracatı içerisinde, meyve ve sebze ürün grubu en fazla olan ülkenin İspanya, en az olan ülkenin ise Çin olduğu görülmektedir. Bunun haricinde, Türkiye'nin de İspanya gibi meyve ve sebze grubunun toplam ihracatı içerisindeki payının yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

4. Ülkelerin Sebze Sektörü İhracat Rekabet Güçlerinin Belirlenmesi

4.1. Ülkelerin Türkiye ile ihracat benzerliği

Çalışmanın bu kısmında, sebze sektörü ihracatında en fazla paya sahip olan ülkelerin Türkiye ile olan ihracat benzerliğine yer verilmiştir. Söz konusu ihracat benzerliğini tespit etmek için İhracat Benzerlik İndeksinden yararlanılmıştır. Bunun için SITC Rev. 3 gruplandırmasındaki 260 grubunun tamamı için hesaplamalar, Türkiye baz alınarak her ülke için ayrı ayrı yapılmıştır.

Şekil 1. İhracat benzerlik indeksi sonuçları (%)

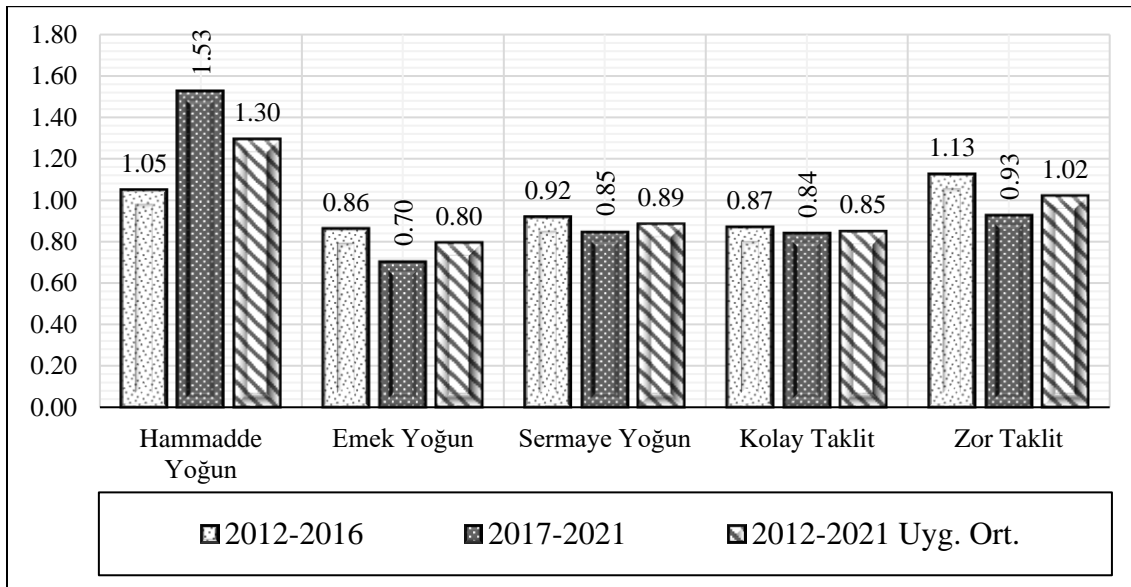
Şekil 1 göz önünde bulundurulduğunda, 2012 yılında söz konusu ülkeler içerisinde ihracat benzerliği Türkiye ile en fazla olan ülkelerin sırasıyla yüzde 46 ile İspanya ve yüzde 41 ile Çin olduğu görülmektedir. Buradan Türkiye'nin 260 ürün grubu ihracatında, İspanya ve Çin ile benzer ürünler ihraç ettiği ve diğer iki ülkeye nispeten bu ülkeler ile daha fazla rekabet içerisinde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. 2012 yılında söz konusu ülkeler arasında Türkiye ile ihracat benzerliği en düşük olan ülkelerin ise sırasıyla yüzde 31 ile Hollanda ve yüzde 32 ile ABD olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, Hollanda ve ABD'nin diğer iki ülkeye göre Türkiye ile daha düşük bir rekabet içerisinde olduğunu göstermektedir. 2021 yılına gelindiğinde, ihracat benzerlik değerlerinde değişimler olmasına rağmen, Türkiye ile ihracat benzerliği en yüksek ve en düşük olan ülkeler aynı kalmıştır.

Şekil 1 genel olarak incelendiğinde, ilgili ülkelere sırasıyla İspanya ve Çin'in, Türkiye ile en fazla rekabet içerisinde olan ülkeler olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmanın bundan sonraki kısmında, ülkelerin ihracat teknoloji yoğunluk düzeylerine yer verilmiştir. Elde edilen sonuçlar ışığında, Türkiye ile ihracat benzerliği yüksek ülkelerin, rekabet avantajı elde ettiği teknoloji yoğunluğu, karşılaştırmalı perspektiften incelenmiştir.

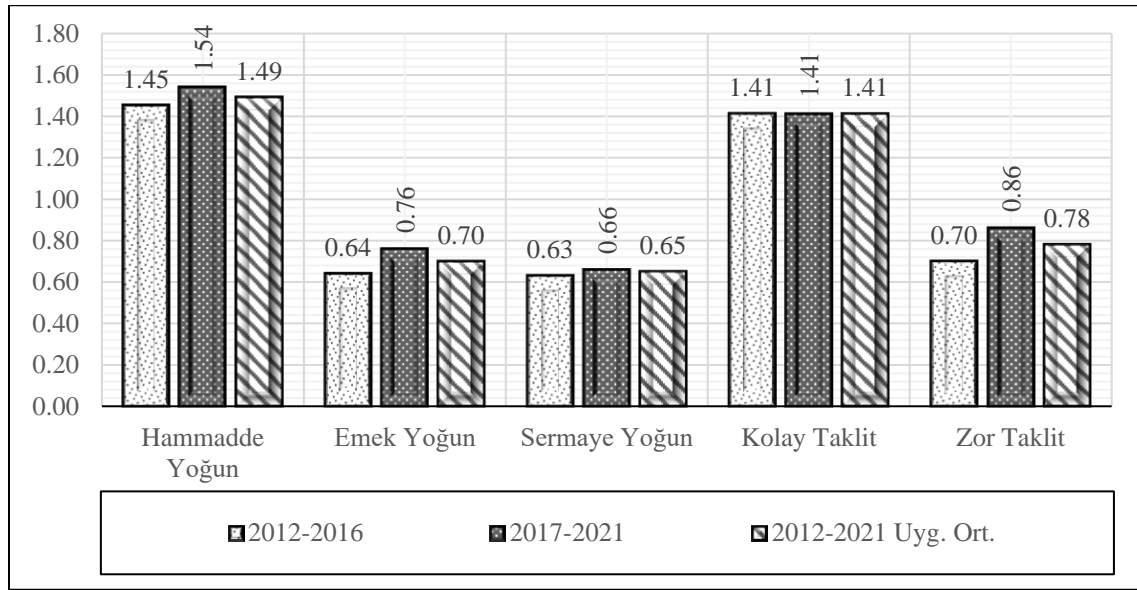
4.2. Ülkelerin ihracat teknoloji yoğunluk uzmanlaşmaları

Çalışmanın bu bölümünde, söz konusu ülkelerin ihraç ettiği ürünlerin üretiminde kullandığı teknoloji yoğunluk düzeyi beş ayrı kategoride ele alınacaktır. Bunlar daha önce de çalışmanın yöntem kısmında belirtildiği gibi emek, sermaye, hammadde, kolay ve zor taklit ürün gruplarından meydana gelmektedir. İlgili ürün grupları Ek-1’de ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır. Söz konusu ürün gruplarını tespit edebilmek için ülkelerin 2012-2021 dönemi ihracat verileri kullanılmıştır. Dönem, analizde kolaylık sağlaması için 2012-2016 birinci dönem, 2017-2021 ikinci dönem olarak ikiye ayrılmıştır. Ayrıca, bütün yılların uygun ortalama değerleri, 2012-2021 Uygun Ortalama olarak ele alınmıştır.

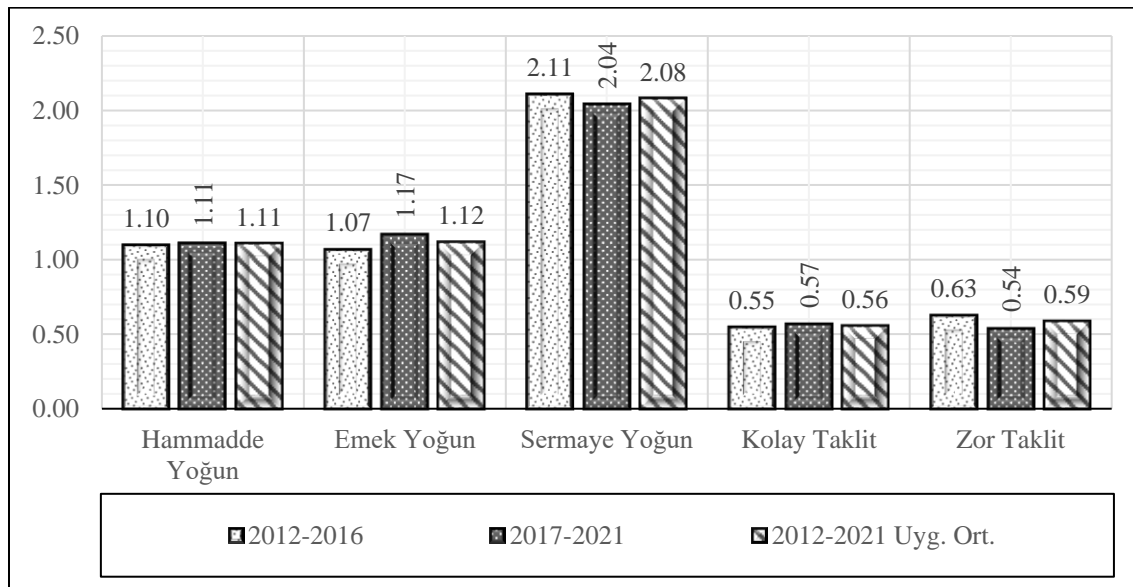
Şekil 2. ABD ihracat teknoloji yoğunluk düzeyi

Şekil 2 incelendiğinde, ABD’nin hammadde yoğun ve zor taklit malların ihracatında uzmanlaştığı görülmektedir. Uzmanlaşma gösterilen söz konusu ürün gruplarında zayıf üstünlüğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Dönemsel olarak incelendiğinde, hammadde yoğun malların uzmanlaşmasında ikinci dönemde bir artış meydana geldiği, zor taklit malların uzmanlaşmasında ise azalış meydana geldiği görülmektedir. Bununla beraber, ABD’nin emek yoğun, sermaye yoğun ve kolay taklit edilebilir araştırma bazlı malların ihracatında rekabet gücü elde edemeyip dezavantajlı durumda olduğu tespit edilmiştir. İkinci dönem ihracat rekabet gücünde meydana gelen düşüşün bir kısmı Covid-19 pandemisinin yol açtığı; tedarik zinciri kesintileri, tüketici davranışları ve lojistik zorluklar gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır. Diğer bir kısmı ise Rusya-Ukrayna savaşının neden olduğu; bölgesel etki, fiyat dalgalanmaları ve siyasi istikrarsızlık gibi faktörlerden meydana gelmektedir.

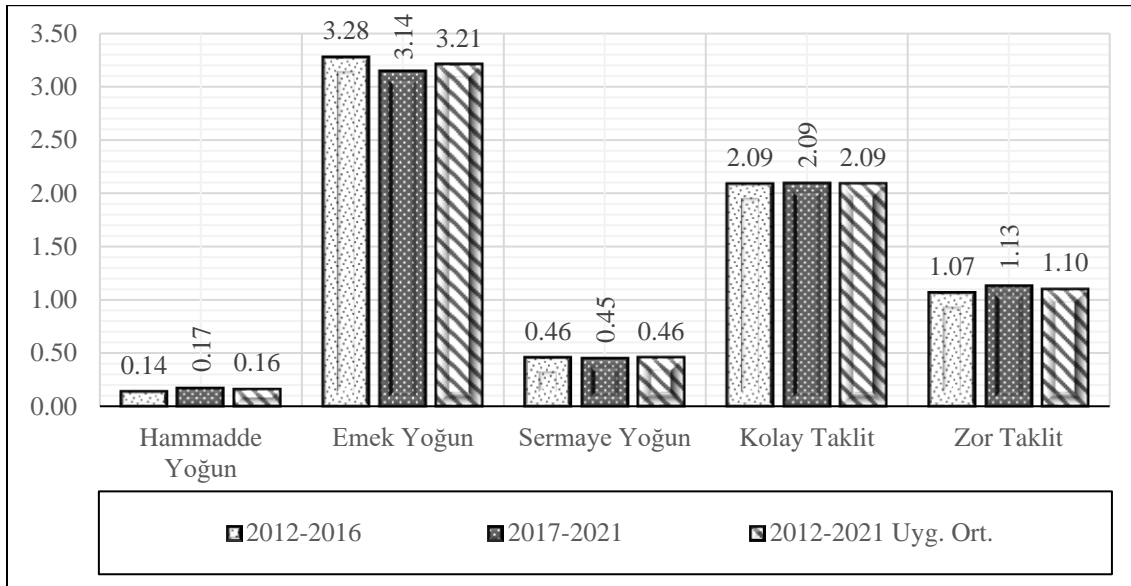
Şekil 3. Hollanda ihracat teknoloji yoğunluk düzeyi

Şekil 3 göz önünde bulundurulduğunda, Hollanda'nın, hammadde yoğun ve kolay taklit malların ihracatında uzmanlaşma gösterdiği görülmektedir. Uzmanlaşma gösterilen söz konusu ürün gruplarında zayıf üstünlüğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Dönemsel olarak incelendiğinde, hammadde yoğun malların uzmanlaşmasında ikinci dönemde bir artış meydana geldiği, kolay taklit malların uzmanlaşmasında ise istikrarlı bir seyir izlendiği görülmektedir. Bununla birlikte, Hollanda'nın, emek yoğun, sermaye yoğun ve zor taklit malların ihracatında uzmanlaşma gösteremediği belirlenmiştir.

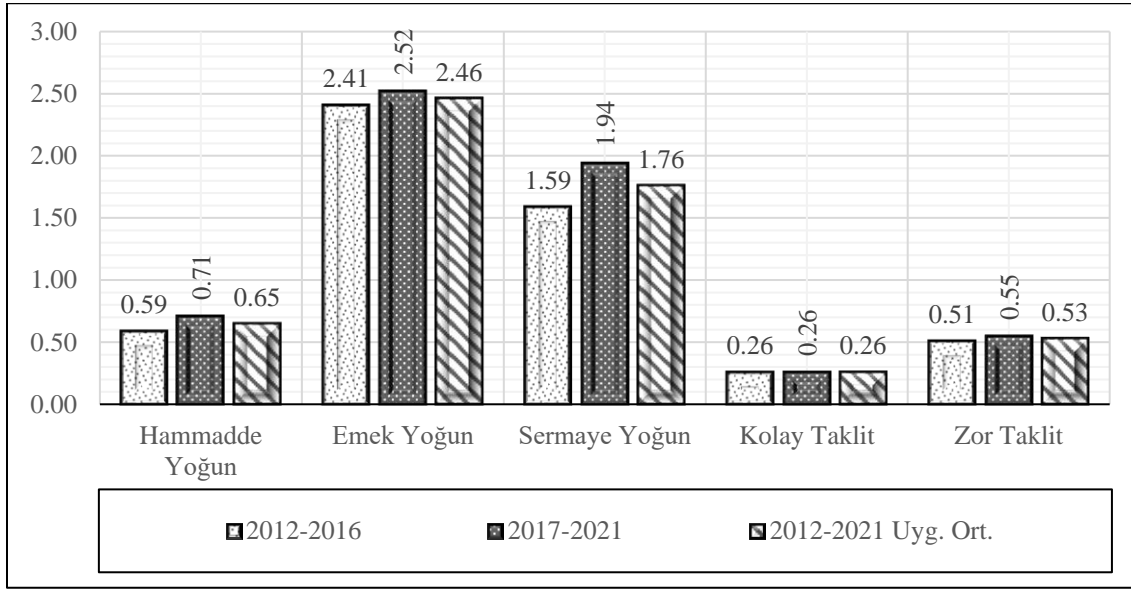
Şekil 4. İspanya ihracat teknoloji yoğunluk düzeyi

Şekil 4'e bakıldığında, İspanya'nın hammadde yoğun, emek yoğun ve sermaye yoğun malların ihracatında uzmanlaşma gösterdiği görülmektedir. İspanya'nın sermaye yoğun malların ihracatında orta derece üstünlüğe, hammadde yoğun ve emek yoğun malların ihracatında ise zayıf üstünlüğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, ikinci dönem RCA değerlerinin hammadde yoğun ve emek yoğun mallarda arttığı, sermaye yoğun mallarda ise düştüğü belirlenmiştir. Bununla beraber, İspanya'nın kolay taklit ve zor taklit malların ihracatında uzmanlaşma gösteremediği sonucuna varılmıştır. İhracat rekabet gücünün azalmasında etkili olan birçok faktör bulunmaktadır. İkinci dönem ihracat rekabet gücünde meydana gelen düşüş büyük ölçüde Covid-19 pandemisi ve Rusya-Ukrayna savaşından kaynaklanmaktadır.

Şekil 5. Çin ihracat teknoloji yoğunluk düzeyi

Şekil 5 incelendiğinde, Çin'in, emek yoğun, kolay taklit ve zor taklit malların ihracatında uzmanlaşma gösterdiği görülmektedir. Söz konusu ihracat uzmanlaşmalarından emek yoğun ve kolay taklit mallarda orta derece üstünlüğe, zor taklit mallarda ise zayıf üstünlüğe sahip olmuştur. Dönemsel olarak bakıldığında, ikinci dönemde emek yoğun malların ihracat uzmanlaşmasında azalış, zor taklit malların ihracat uzmanlaşmasında artış, kolay taklit malların ihracat uzmanlaşmasında ise istikrarlı bir durum görülmektedir. Bunun haricinde, Çin'in, hammadde yoğun ve sermaye yoğun malların ihracatında dezavantajlı durumda olduğu ve uzmanlaşma gösteremediği belirlenmiştir. İhracat rekabet gücünün azalmasında hem yerel hem de küresel faktörler etkili olmaktadır. İkinci dönem ihracat rekabet gücünde meydana gelen düşüşün büyük bir kısmı Covid-19 pandemisi ve Rusya-Ukrayna savaşı gibi küresel faktörlerden meydana gelmiştir.

Şekil 6. Türkiye ihracat teknoloji yoğunluk düzeyi

Şekil 6 göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin, emek yoğun ve sermaye yoğun malların ihracatında uzmanlaşarak rekabet avantajı elde ettiği görülmektedir. Bunlardan emek yoğun malların ihracat uzmanlaşmasında orta derece üstünlüğe, sermaye yoğun malların ihracat uzmanlaşmasında ise zayıf üstünlüğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Dönemsel olarak incelendiğinde, ikinci dönemde hem emek yoğun hem de sermaye yoğun malların RCA değerlerinde bir artış meydana geldiği görülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'nin, hammadde yoğun, kolay taklit ve zor taklit malların ihracatında dezavantajlı durumda olduğu ve uzmanlaşma gösteremediği sonucuna varılmıştır.

Tablo 5. Ülkelerin ihracat benzerlik ve teknoloji yoğunluğunun karşılaştırılması

	ABD	Hollanda	İspanya	Çin	Türkiye
Benzerlik-2021(%)	30,66	34,01	45,15	39,29	-
Hammadde Yoğun	✓	✓	✓	-	-
Emek Yoğun	-	-	✓	✓	✓
Sermaye Yoğun	-	-	✓	-	✓
Kolay Taklit	-	✓	-	✓	-
Zor Taklit	✓	-	-	✓	-

Tablo 5'te söz konusu ülkelerin ihracat teknoloji yoğunluk uzmanlaşmaları ve 2021 yılında diğer ülkelerin Türkiye ile olan ihracat benzerlik oranları yer almaktadır. İlk satırda ilgili ülkelerin Türkiye ile olan ihracat benzerlikleri, diğer satırlarda ise ürünlerin üretiminde kullanılan ihracat teknoloji yoğunluğu "✓" sembolü ile belirtilmiştir. Tablo 5'e göre, Türkiye ile en fazla ihracat benzerliğine sahip olan ülkelerin İspanya ve Çin olduğu, İspanya'nın Türkiye ile hem emek hem de sermaye yoğun malların ihracatında rakip konumunda olduğu, Çin'in ise sadece emek yoğun malların ihracatında rakip konumunda olduğu söylenebilir. Söz konusu

ülkeler içerisinde Türkiye ile en düşük ihracat benzerliğine sahip ülkeler ABD ve Hollanda'dır. Dolayısıyla Türkiye'nin rekabet avantajına sahip olduğu ihracat teknoloji uzmanlaşmalarında (emek ve sermaye yoğun), ABD (hammadde yoğun ve zor taklit) ve Hollanda'nın (hammadde yoğun ve kolay taklit) rekabet avantajına sahip olmadıkları görülmektedir. ABD'nin hammadde yoğun ve zor taklit mallardaki ihracat uzmanlaşması Şekil 2'de gösterildiği gibi zayıf derecede bir üstünlüğe sahiptir. Bu durum bir ölçüde Rusya-Ukrayna savaşından kaynaklanmaktadır. Obadi (2016), çalışmasında ABD'nin hammadde yoğun ürünlerinin büyük çoğunluğunun ihracatında uzmanlaştığını tespit etmiştir.

4.3. Net ihracat indeksi ile analiz

Çalışmanın bu kısmında, ülkelerin yalnızca kendi ticari performanslarını tespit edebilmek için Net İhracat İndeksi (NEI) kullanılmış ve analiz sonuçları tabloda gösterilmiştir. Negatif sonuçlar, söz konusu malın ithalatında rekabet avantajı elde edildiğini ve ithalatına daha çok önem verildiğini; pozitif sonuçlar ise ilgili malın ihracatında rekabet avantajı elde edildiğini ve ihracatına daha çok önem verildiğini ifade eder (Donges ve Riedel, 1976, s. 68-69). Sonucun "1" çıkması ülkenin ilgili mal grubunda tam ihracatçı olduğuna, "-1" çıkması ise tam ithalatçı olduğuna işaret eder.

Tablo 6. Net ihracat indeksine göre analiz sonuçları

	ABD				Hollanda			
	2012-2016 ort.	2017-2021 ort.	Ort.		2012-2016 ort.	2017-2021 ort.	Ort.	
0545	-0,43	-0,53	-0,48	UY	0,49	0,49	0,49	UV
0546	-0,62	-0,64	-0,63	UY	0,35	0,17	0,26	UV
0547	-0,37	-0,55	-0,45	UY	0,28	0,37	0,33	UV
0566	0,15	-0,04	0,07	UV	0,66	0,68	0,67	UV
0567	-0,22	-0,38	-0,29	UY	0,32	0,32	0,32	UV
	İspanya				Çin			
	2012-2016 ort.	2017-2021 ort.	Ort.		2012-2016 ort.	2017-2021 ort.	Ort.	
0545	0,83	0,82	0,82	UV	1,00	0,98	0,99	UV
0546	0,41	0,57	0,51	UV	0,95	0,93	0,94	UV
0547	0,38	0,28	0,33	UV	0,97	0,96	0,97	UV
0566	-0,38	-0,31	-0,35	UY	0,32	0,45	0,36	UV
0567	0,57	0,58	0,57	UV	0,98	0,97	0,97	UV
Türkiye								
	2012-2016 ort.	2017-2021 ort.	Ort.					
0545	0,92	0,91	0,92	UV				
0546	0,62	0,89	0,76	UV				

0547	-0,40	-0,37	-0,39	UY
0566	0,60	0,94	0,84	UV
0567	0,88	0,91	0,90	UV

Tablo 6 incelendiğinde, Çin, İspanya (0566 hariç) ve Hollanda'nın bütün alt ürün gruplarının ihracatında uzmanlaşma gösterdiği (UV: uzmanlaşma var) tespit edilmiştir. Buradan söz konusu ülkelerin ilgili ürün gruplarındaki ihracatlarının ithalatlarından fazla olduğu ve ülkelerin bu ürün gruplarının ihracatında uzmanlaşma göstererek rekabet avantajına sahip oldukları sonucuna ulaşılabilir. Tabloda dikkat çeken bir nokta, Çin'in 0545 kodlu ürün grubu RCA değerinin 0,99 olmasıdır. Bu, Çin'in söz konusu ürün grubunun neredeyse tamamını ihracat ettiği ve tam ihracatçı olduğu anlamına gelmektedir. Bununla beraber, ABD'nin 0566 kodlu alt ürün grubu hariç diğer alt ürün gruplarının ihracatında uzmanlaşma gösteremediği (UY: uzmanlaşma yok) tespit edilmiştir. Bunun haricinde, Türkiye'nin ise sadece 0547 kodlu ürün grubunun ihracatında uzmanlaşma gösteremediği belirlenmiştir.

4.4. Balassa indeksi ile analiz

Söz konusu ülkelerin sebze ihracatı kapsamındaki beş alt ürün grubu ihracat miktarları Balassa İndeksi kullanılarak ölçülmüş ve bunlar Tablo 7'de ele alınmıştır.

Tablo 7. Balassa indeksine göre analiz sonuçları

	ABD				Hollanda			
	2012-2016 ort.	2017-2021 ort.	Ort.		2012-2016 ort.	2017-2021 ort.	Ort.	
0545	1,10	1,23	1,16	ZÜ	5,94	6,27	6,15	GÜ
0546	0,06	0,07	0,06	D	0,25	0,16	0,21	D
0547	0,00	0,00	0,00	D	0,02	0,01	0,01	D
0566	3,03	3,50	3,28	ODÜ	10,13	12,36	11,31	GÜ
0567	0,67	0,59	0,63	D	1,72	1,79	1,76	ZÜ
	İspanya				Çin			
	2012-2016 ort.	2017-2021 ort.	Ort.		2012-2016 ort.	2017-2021 ort.	Ort.	
0545	11,35	13,37	12,15	GÜ	1,25	1,48	1,37	ZÜ
0546	0,63	0,76	0,70	D	0,17	0,16	0,17	D
0547	0,05	0,06	0,06	D	0,02	0,01	0,02	D
0566	0,83	1,16	1,00	D	0,47	0,54	0,51	D
0567	4,59	4,33	4,46	GÜ	1,28	1,20	1,25	ZÜ
	Türkiye							
	2012-2016 ort.	2017-2021 ort.	Ort.					
0545	1,17	1,48	1,29	ZÜ				
0546	0,13	0,15	0,14	D				
0547	0,01	0,01	0,01	D				

0566	0,35	0,97	0,66	D
0567	3,35	3,13	3,24	ODÜ

Tablo 7 göz önünde bulundurulduğunda, “0545 Sebzeler (taze/soğutulmuş)” alt ürün grubunda Hollanda ve İspanya’nın uzmanlaşarak güçlü üstünlük (GÜ) elde ettiği tespit edilmiştir. ABD, Çin ve Türkiye’nin ise zayıf üstünlük elde ettiği belirlenmiştir. “0546 Sebzeler-pişirilmiş/dondurulmuş” ve “0547 Sebzeler ve sebze karışımları (geçici olarak konserve edilmiş)” alt ürün grubunda tüm ülkelerin uzmanlaşma gösteremediği ve dezavantajlı (D) durumda oldukları sonucuna varılmıştır.

“0566 Diğer sebze konserveleri-dondurulmuş (sirkesiz, asitsiz)” alt ürün grubunda Hollanda güçlü üstünlük (GÜ) ve ABD orta derece üstünlük (ODÜ) elde ederken diğer ülkelerin uzmanlaşma gösteremeyerek dezavantajlı (D) durumda kaldıkları tespit edilmiştir. “0567 Sebze, meyve, bitki ve yemiş konserveleri” alt ürün grubunda ise İspanya’nın uzmanlaşarak güçlü üstünlük (GÜ), Türkiye’nin orta derece üstünlük (ODÜ), Hollanda ve Çin’in zayıf üstünlük (ZÜ) elde ettiği, ABD’nin ise uzmanlaşmadığı ve dezavantajlı (D) durumda olduğu belirlenmiştir.

SONUÇ

Çalışmada, Türkiye’nin ve sebze ihracatında en fazla paya sahip olan ülkelerin ihracat rekabet uzmanlaşma düzeyleri, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler metodu kullanılarak karşılaştırmalı perspektiften analiz edilmiştir. Bununla beraber, ülkelerin 260 ürün grubu göz önünde bulundurularak ihracat benzerliği ölçülmüş ve Türkiye ile en fazla ve en az rekabet içerisinde olan ülkeler tespit edilmiştir. Bunun haricinde, ihracat teknoloji yoğunluğuna göre ülkelerin teknoloji yoğunlukları 5 kategoride sınıflandırılarak (emek, sermaye, hammadde, kolay ve zor taklit) analiz edilmiş ve sonuçlar ayrıntılı bir şekilde yorumlanmıştır. Böylece ülkelerin hem kendi ticari durumları tespit edilmiş hem de Türkiye’nin söz konusu ülkelerle olan ihracat benzerliği belirlenmiştir. Ayrıca, ülkelerin küresel ölçekte sebze alt ürün gruplarındaki uzmanlaşma düzeyleri, Net İhracat İndeksi ve Balassa İndeksi kullanılarak analiz edilmiştir.

İhracat Benzerlik İndeksi sonuçları göz önünde bulundurulduğunda, 2012 yılında Türkiye ile en fazla ihracat benzerliğine sahip olan ülke İspanya, en az ihracat benzerliğine sahip olan ülke ise Hollanda olmuştur. 2021 yılına gelindiğinde, Türkiye ile en fazla ihracat benzerliğine sahip olan ülke yine İspanya olarak kalırken en az ihracat benzerliğine sahip olan ülke ABD olarak değişmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, İspanya’nın Türkiye ile benzer mallar üretip ihraç ettiği ve dolayısıyla Türkiye’nin en yakın rakibi olduğu anlaşılmaktadır. ABD ve Hollanda ise düşük benzerlik değerlerinden ötürü Türkiye ile daha az rekabet içerisinde olmuştur. Bütün

bunların nedeni ve/veya sağlaması ihracat teknoloji yoğunluğu RCA sonuçlarından anlaşılmaktadır.

İhracat teknoloji yoğunluğuna göre, Türkiye'nin emek ve sermaye yoğun malların ihracatında, ABD'nin hammadde yoğun ve zor taklit, Hollanda'nın ise hammadde yoğun ve kolay taklit malların ihracatında uzmanlaşma gösterdiği tespit edilmiştir. Daha önce de ABD ve Hollanda'nın Türkiye ile en düşük ihracat benzerliğine sahip olan ülkeler olduğu belirlenmişti. Bunun en önemli nedeni söz konusu ülkelerin uzmanlaşma gösterdiği sektörlerin birbirinden farklı olmasıdır. İspanya'nın teknoloji yoğunluğuna bakıldığında, hammadde, emek ve sermaye yoğun malların ihracatında uzmanlaşma gösterdiği tespit edilmiştir. Bu da İspanya ile Türkiye'nin emek ve sermaye yoğun malların ihracatında benzer ürünler ürettiği ve dolayısıyla söz konusu ülkeler içerisinde en yüksek derecede rekabet içerisinde olduklarını göstermektedir.

Net İhracat İndeksi sonuçlarına göre, Çin ve Hollanda'nın bütün sebze alt ürün gruplarının ihracatında uzmanlaşma gösterdiği, İspanya'nın ise 0566 kodlu ürün grubu hariç diğer sebze alt ürün gruplarının tamamının ihracatında uzmanlaşma gösterdiği tespit edilmiştir. ABD'nin 0566 kodlu ürün grubu hariç diğer sebze alt ürün gruplarının ihracatında uzmanlaşma göstermediği belirlenmiştir. Türkiye'nin ise 0547 kodlu sebze alt ürün grubu hariç diğer alt ürün grubunun ihracatında uzmanlaşma gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak söz konusu ülkelerin küresel anlamda ihracat rekabet uzmanlaşmalarını belirlemek için kullanılan Balassa İndeksi sonuçlarına göre, Hollanda'nın 3 diğer ülkelerin ise 2 sebze alt ürün grubunun ihracatında küresel anlamda bir rekabet avantajı olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye'nin durumu sonuçlar ışığında genel olarak özetlendiğinde, kendi ticari performansı bakımından 0547 kodlu sebze alt ürün grubu hariç diğer ürün gruplarında ihracatçı konumundadır. Bununla beraber, Türkiye, küresel ölçekte ihracat rekabet uzmanlaşma düzeyini gösteren Balassa İndeksine göre, 0545 ve 0567 kodlu sebze ürün gruplarının ihracatında rekabet avantajı elde etmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin rekabet avantajı elde ettiği sebze ürün gruplarındaki durumunu korumak ve geliştirmek için verimli politikalar uygulaması, ülkenin günümüz rekabet pazarında rakipleri arasında güçlü bir pozisyonda kalabilmesi açısından oldukça önemlidir. Bununla beraber, Türkiye'nin kendi ticari performansına göre, 4 sebze ürün grubunun ihracatçısı ve küresel anlamda 2 sebze ürün grubunda rekabet avantajı elde etmesi, ülkenin azımsanamayacak ve/veya kayda değer bir rekabet gücüne sahip olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin emek yoğun alanlarda uzmanlaşma gösterdiği ve rekabet avantajına sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda, emek yoğun olarak değerlendirilen (05- Meyve ve sebzeler) sektörün verimli politikalarla desteklenmesi son derece önemlidir. Bu çerçevede,

kümelenme, işbölümü ve uzmanlaşma, tohum ve yakıt desteği ve vergi indirimleri gibi sübvansiyonlar sadece rekabet avantajı elde edilen ürün gruplarının sürdürülmesinde değil aynı zamanda şimdilik rekabet avantajı elde edilemeyen (0546, 0547 ve 0566) sebze ürün gruplarında rekabet avantajı sağlanması açısından aşırı derecede önemli politikalar olacaktır.

İhracat Benzerlik İndeksi sonucuna göre, Türkiye ile benzer ürün üretip ihraç etme bakımından en fazla rakip olan ülkelerin İspanya ve Çin olduğu belirlenmişti. Türkiye'nin bu rakiplerle baş edebilmesi ve daha yüksek bir rekabet gücü elde edebilmesi için ürün çeşitliliğini artırması ve markalaşmaya gitmesi gerekmektedir. Türkiye'nin dikkate değer bir rekabet gücü elde edebilmesinin bir diğer yolu da ihracat teknoloji yoğunluğuna göre, emek ve sermaye yoğun malların ihracatında uzmanlaşmaktan ziyade, birçok gelişmiş ülke gibi kolay ve zor taklit edilebilen araştırma bazlı malların ihracatında uzmanlaşmaya önem vermekte yatmaktadır. Bütün bu politikalar Türkiye'nin hem yerel hem de küresel ölçekte rekabet gücünü artırarak gelişmiş ülke kategorisinde yer almasına büyük ölçüde katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmad, B., Anwar, M., Badar, H., Mehdi, M. & Tanveer, F. (2021). Analyzing export competitiveness of major fruits and vegetables of Pakistan: an application of revealed comparative advantage indices, *Pak. J. Agri. Sci.*, 58(2), 719-730.
- Akgüngör, S., Barbaros, R. F. ve Kumral, N. (2002). Competitiveness of the Turkish fruit and vegetable processing industry in the European Union market, *Taylor & Francis Group*, 38(3), 34-53.
- Balassa, B. (1965). "Trade liberalization and revealed comparative advantage", *Manchester School of Economic and Social Studies*, 33. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9957.1965.tb00050.x>
- Balassa, B. & Noland, M. (1989). "Revealed comparative advantage in Japan and the United States", *Journal of International Economic Integration*, 4(2), 8-22.
- Bayramoğlu, Z. (2009). "Türkiye ve Azerbaycan arasında tarımsal ürünlerin dış ticaret potansiyeli ve karşılaştırmalı üstünlükleri", Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Selçuklu / Konya, *Journal of Azerbaijani Studies*.
- Demir, İ. (2001). "Türkiye beyaz eşya sanayinin rekabet gücü ve geleceği", iktisadi sektörler ve koordinasyon genel müdürlüğü sanayi dairesi başkanlığı, *Uzmanlık Tezi*, Yayın No DPT. 2571.
- Donges, J. B. & Riedel, J. (1976). The expansion of manufactured exports in developing countries: an empirical assessment of supply and demand issues. *Kieler Arbeitspapiere, Kiel Working Papers No:49*, June 1976.
- Erkan, B. (2009). Ülkelerin ihracat performanslarının belirlenmesinde açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüklerinin kullanılması: yükselen ekonomiler örneği. (YÖK Tez Merkezi, Doktora). Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erkan, B. (2011). "SITC teknoloji sınıflandırmasına ilişkin açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüklerin belirlenmesi: Türkiye ve diğer N-11 ülkelerinin karşılaştırılması", *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*. 48(558),35-48. <https://doi.org/10.17261/Pressacademia.2017.527>
- Finger, J. & Kreinin, M. (1979). A measure of 'export similarity' and its possible uses, *Economic Journal*, 89(356), 905-12.
- Fronberg, K. & Hartmann, M. (1997). "Comparing measures of competitiveness", institute of agricultural development in central and Eastern Europe, *Discussion Paper*, Issue.2, 1-16.
- Gürpınar, K. & Barca, M. (2007). "Türk mobilya sektörünün uluslararası rekabet gücü düzeyi ve nedenleri", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(2),41-61.
- Hidayat, A., Robiani, B., Marwa, T. & Suhel, S. (2023). Competitiveness, market structure, and energy policies: a case study of the world's largest crude palm oil exporter, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 13(3), 111-121. <https://doi.org/10.32479/ijeep.14199>

- Hinloopen, J. & Marrewijk, C. V. (2001). "On the empirical distribution of the Balassa index", *Review of World Economics / Weltwirtschaftliches Archiv*, 137,(1-35).
- Mikic, M. & Gilbert, J. (2009). Trade statistics in policymaker: a handbook of commonly used trade indices and indicators. *Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP)*. United Nations Publication Sales No: E.10II.F.7, Revised Edition.
- Obadi, S. M. (2016). Revealed comparative advantage and competitiveness in the EU-28 and the USA, *Economic Review*, 45(2), 243-259.
- Peters, E. D. (2008). The impact of China's global economic expansion on Latin America. economic & social research council (ESRC), *Working Paper No:4*, December-2008, 1-55.
- Popescu, G. H., Nicoale, I., Nica, E., Vasile, E. J. & Andreea I. R. (2017). The influence of land-use change paradigm on Romania's agro-food trade competitiveness—an overview, *Land Use Policy*, 61, 293-301. DOI:[10.1016/j.landusepol.2016.10.032](https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2016.10.032)
- Sarıçoban, K. & Kaya, E. (2017). Determination of the seafood export competitiveness: the comparative analysis of top ten countries having lion share from seafood export, journal of business, *Economics and Finance (JBEF)*, 6(2),112-124. <https://doi.org/10.17261/Pressacademia.2017.500>
- Sarıçoban, K. & Yalçın, M. (2020). Türkiye'nin halı sektörü ihracat rekabet gücünün belirlenmesi ve halı ihracatında söz sahibi ülkeler ile bir karşılaştırma, *Tekstil ve Mühendis*, 27(118), 98-110. DOI: [10.7216/1300759920202711806](https://doi.org/10.7216/1300759920202711806)
- Sarıçoban, K. (2022). RCEP ülkelerinin dış ticareti ve standart ürün grupları bazında ihracattaki karşılaştırmalı üstünlükleri, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(84), 1991-2012. <https://doi.org/10.17755/esosder.1140018>
- Serin, V. & Civan, A. (2008). Revealed comparative advantage and competitiveness: a case study for Turkey towards the EU, *Journal of Economic and Social Research*, 10(2), 25-41.
- Schoot, P. K. (2004). The relative similarity of China's exports to the United States vis a vis other u.s. trading partners. *Unpublished manuscript*, July-2004, 1-40.
- Sharma, A., Kathuria, L. M. & Kaur, T. (2022), Analyzing relative export competitiveness of Indian agricultural food products: a study of fresh and processed fruits and vegetables, *Competitiveness Review*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print, <https://doi.org/10.1108/CR-03-2022-0039>.
- TCMB, (2021), Piyasa katılımcıları anketi, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/f747142688644850809f426de2266e03/PKAMetaveri.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACEf747142688644850-809f-426de2266e03-nIqgLKA#>, (E. T: 22.05.2023).
- Torayeh, N. M. (2013), The competitiveness of the Egyptian agricultural export in the EU market; should Egypt diversify its trade pattern? *Applied Econometrics and International Development*, 13(2), 137-156.

- TÜİK Sınıflama Sunucusu, (2023, May 20). Uluslararası standart ticaret sınıflaması, <https://biruni.tuik.gov.tr/DIESS/SiniflamaSatirListeAction.do?surumId=13&detay=H&turId=3&turAdi=%203.%20D%C4%B1%C5%9F%20Ticaret%20S%C4%B1n%C4%B1flamalar%C4%B1&kod=05&ustKod=05&tip=arama>, (E. T: 20.05.2023)
- Utkulu, U. (2005). *Türkiye'nin dış ticareti ve değişen mukayeseli üstünlükler*. T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Utkulu, U. & Seymen, D. (2004). "Revealed comparative advantage and competitiveness: evidence for Turkey vis-à-vis the EU/15", *In European Trade Study Group 6th Annual Conference, ETSG*, September 2004, 1-26.
- Veeramani, C. (2008). *India and China: changing patterns of comparative advantage?*, In R. Radhakrishna, Indira Gandhi Institute of Development Research,(ss.145-156), India Development Report.
- Vollrath, T. L. (1991). A theoretical evaluation of alternative trade intensity measures of revealed comparative advantage. *Weltwirtschaftliches Archiv*. Bd. 127. H. 2 (1991), 265-280. DOI: [10.1007/BF02707986](https://doi.org/10.1007/BF02707986)
- WITS, (2023, May 11). World integrated trade solution, <https://wits.worldbank.org/Default.aspx?lang=en>, (E. T: 11.05.2023).

Ek-1: SITC Teknoloji Sınıflandırması

Hammadde Yoğun Mallar	
SITC 0	Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri
SITC 2 (26 hariç)	Tarımsal Hammaddeler
SITC 3 (35 hariç)	Mineral Yakıtlar ve Mineral Yağlar
SITC 4	Hayvansal ve Bitkisel Yağlar
SITC 56	Gübreler
Emek Yoğun Mallar	
SITC 26	Dokumaya Elverişli Lifler (Elyaflar)
SITC 6 (62, 67, 68 hariç)	İmalat Malları
SITC 8 (87, 88 hariç)	Diğer Üretim Malları
Sermaye Yoğun Mallar	
SITC 1	İçkiler, Tütün ve Mamulleri
SITC 35	Elektrik Enerjisi
SITC 53	Boyacılıkta Kullanılan Ürünler
SITC 55	Uçucu Yağlar, Rezinoitler, Parfümeri, Kozmetik
SITC 62	Kauçuk Eşya
SITC 67	Demir ve Çelik
SITC 68	Demir İhtiva Etmeyen Madenler
SITC 78	Kara Taşıtları
Kolay Taklit Edilen Araştırma Bazlı Mallar	
SITC 51	Organik Kimyasal Ürünler
SITC 52	İnorganik Kimyasal Ürünler
SITC 54	Tıp ve Eczacılık Ürünleri
SITC 58	İlk Haliyle Olmayan Plastikler
SITC 59	Kimyasal Maddeler ve Ürünler
SITC 75	Büro Makineleri, Otomatik Veri İşleme Makinesi
SITC 76	Haberleşme, Sesi Kaydetme ve Kaydedilen Sesi Tekrar Veren Alet
Zor Taklit Edilen Araştırma Bazlı Mallar	
SITC 57	İlk Haliyle Plastikler
SITC 7 (75, 76, 78 hariç)	Makineler ve Ulaşım Araçları
SITC 87	Mesleki, Bilimsel Ölçü ve Kontrol Cihazları
SITC 88	Fotoğraf Malzemeleri, Optik Eşyalar, Saatler

(Kaynak: Erkan, 2011, s. 42)